

Професійна орієнтація: сутність, зміст, принципи вікової диференціації

Світлана КИСІЛЬ,

методист з профорієнтаційної роботи

Нині актуалізується потреба в реалізації нової освітньої парадигми, метою якої є формування особистості як суб'єкта діяльності, здатного до адаптації, розвитку в змінних соціально-економічних умовах. Така спрямованість освіти забезпечить необхідні умови для продуктивної соціалізації школярів і вихованців, передусім їхнього успішного професійного і життєвого самовизначення.

Питання профорієнтації завжди були в центрі уваги держави і суспільства, але сьогодення потребує принципово нових підходів до організації та функціонування системи професійної орієнтації зростаючого покоління. Зміни в суспільному житті закономірно відображаються в ціннісних орієнтирах учнів, їхніх інтересах і професійних намірах [1].

Зважаючи на вимоги сучасного професійного середовища, яке характеризується широким використанням ІКТ, швидким упровадженням досягнень науки і техніки у виробничий процес, формується соціальне замовлення на працівників, які здатні адаптуватися до динамічного виробництва, змінювати види праці, самовдосконалюватися впродовж життя. Суттєвою проблемою, що постає під час входження людини у професійне середовище, є її відповідність як носія потенційних можливостей виконання конкретних функцій рівню вимог професійного середовища. Вирішенню означеної проблеми сприяють відповідні суспільні засоби, значуща роль серед яких належить системі професійної орієнтації учнівської молоді [2].

Тематиці професійної орієнтації присвятили свої праці такі вчені, як Д.Закатнов, О.Мельник, М.Тименко, Б.Федоришин, М.Янцур.

Професійна орієнтація розуміється як науково-практична система підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення, що відповідає індивідуальним особливостям і потребам суспільства. У її центрі має перебувати учень, якому потрібно допомогти сформулювати знання, особисті якості, внутрішні мотиваційні установки, навички, що сприяють найбільш повному саморозвитку і самоактуалізації [3].

Професійна орієнтація забезпечує підготовку учнів загальноосвітніх навчальних закладів до оптимального вибору професії, професійного навчання та визначення напрямів професійної діяльності [4].

Основу наукових досліджень сучасних українських учених з питань профорієнтаційної роботи з дітьми та учнівською молоддю становить запропонована Б.О. Федоришиним структура професійної орієнтації, яка складається з трьох взаємопов'язаних етапів: професійної інформації, професійної консультації та професійного добору. Професійна інформація визначена як психолого-педагогічна система формування в особистості активної профорієнтаційної позиції, що відповідає умовам здійснення нею вільного й усвідомленого професійного самовизначення. Професійна консультація – система психологічного вивчення особистості учня з метою надання йому обґрунтованих порад щодо оптимальних для нього напрямів і засобів професійного самовизначення. Професійний добір – система роботи з надання порад та допомоги людині щодо прийняття нею рішення про вибір конкретного виду професійної діяльності, що максимально відповідає умовам професійного самовизначення, перспективам подальшого розвитку особистості, її успішній реалізації в професійній діяльності [5].

Метою нашої статті є розкриття проблем організації професійної орієнтації з різними віковими групами молоді, що має на меті формування в неї свідомого професійного вибору та виховання прагнення бути професійно затребуваним у суспільстві.

Педагогічний колектив БНВО розглядає професійну орієнтацію як комплекс психолого-педагогічних та організаційних заходів, спрямованих на процес підготовки особистості учня до свідомого вибору професії. Робота над реалізацією завдань дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою «Розроблення моделі навчально-виховного об'єднання як Школи життєвого успіху» дозволяє органічно поєднати навчання, заняття улюбленою справою з процесом виховання та професійним самовизначенням особистості.

На базі Броварського навчально-виховного об'єднання функціонує обласний опорний заклад освіти за темою «Організація та зміст професійної орієнтації учнівської молоді», що дає можливість педагогам поширити досвід роботи з організації профорієнтації серед колег Київської області.

Профорієнтаційна робота у закладі спрямована на допомогу учнівській молоді у самовизначенні, виборі майбутньої професії, а також на надання інформації про різноманітний світ професій. Для оптимізації роботи навчального закладу активізуються партнерські відносини з батьківським активом, загальноосвітніми, професійно-технічними навчальними закладами, державними установами, підприємствами та організаціями міста, а саме: Броварською районною державною адміністрацією, Броварським міськрайцентром зайнятості, ТОВ «Автогарант АВ», ПАТ «Броварський завод пластмас», Казенним заводом порошкової металургії, ТОВ «Проф Стил».

Підписано угоду про співпрацю між Броварським НВО та Інститутом проблем виховання НАПН України. Координує профорієнтаційну роботу заступник директора з наукової роботи Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук О.В. Мельник. Наукові співробітники лабораторії трудового виховання та профорієнтаційних технологій здійснюють науково-методичний супровід роботи кабінету з професійної орієнтації, беруть участь у профорієнтаційних заходах.

Профорієнтаційна робота у навчальному закладі проводиться на всіх вікових етапах розвитку особистості, оскільки процес її професійного самовизначення має тривалий та неперервний характер.

Розглянемо особливості профорієнтаційної роботи в структурних підрозділах Броварського НВО.

Школа радості та сили розуму –

Центр розвитку дитини

Дошкільний вік (3–6 років). Питання ранньої профорієнтації в дошкільному віці сьогодні є досить актуальним. Робота з дітьми не передбачає орієнтації на вибір певної професії, а лише підготовку підґрунтя для цього вибору. Дітей поступово вводять у світ різноманітних професій, надають інформацію про умови праці та основні сфери трудової діяльності.

Підготовка до вибору професії в ранньому віці важлива тому, що вона забезпечує: активізацію пізнавальної діяльності дошкільників шляхом розвитку професійних інтересів та творчого ставлення до праці; раннє виявлення нахилів, інтересів та зацікавленості дітей різними видами трудової діяльності з метою подальшої професійної орієнтації; право дитини зростати свідомою, діяльною, самобутньою особистістю з адекватною інтеграцією в доросле життя. Це все знайшло відображення в експериментальній програмі «Калейдоскоп професій», що отримала схвальні рекомендації відділу дошкільних навчальних закладів Інституту проблем виховання НАПН України та подана на розгляд до

Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОН України.

Розвитку знань дошкільників про світ професій сприяють заняття із професійної орієнтації. Заняття – це форма організації пізнавальної діяльності, під час якої активізується інтерес до професій, поінформованість про особливості професій регіону. Оскільки провідним видом діяльності дошкільників є гра, то педагоги розуміють, що дитина має не лише знати про професію, а в неї грати. Саме під час гри діти відтворюють дії дорослих. Важливу роль у роботі з профорієнтації відіграють дидактичні ігри: «Дослідники дикої природи», «Ми – будівельники», «Моя перукарня». Профорієнтаційна робота з дошкільниками дає змогу продовжити навчання дітей у Центрі позашкільної освіти.

Школа життєвого успіху – Центр позашкільної освіти

Наявність гуртків, студій, секцій, клубів різних профілів забезпечує можливість дітям та учнівській молоді відповідно до інтересів і уподобань випробувати себе в різних галузях науки, техніки, мистецтва. Це сприяє формуванню професійних здібностей, особистого погляду на проблему вибору професії.

З огляду на це, в навчально-виховний процес запроваджено експериментальний практико-орієнтований проект «Крок у світ професій».

Молодший шкільний вік (6–10 років). Для цього періоду передбачається система профорієнтаційних заходів, що сприяє процесу ознайомлення дітей з професіями батьків та середовищем праці. З метою визначення рівня знань вихованців щодо професійних традицій у сім'ї, самовизначеності у питаннях професійного життя проводиться профдіагностична система заходів.

Профорієнтаційна робота з дітьми молодшого шкільного віку має стати основою для подальшого розвитку професійних інтересів та намірів вихованців у старших класах. Її ефективною формою є позакласні профорієнтаційні заходи, що дають змогу розширити, поглибити та закріпити основні профорієнтаційні поняття та ідеї. Зміст цієї роботи спрямований на створення можливостей для виявлення самостійності та творчості учнів у різних сферах діяльності. Профорієнтаційні заходи сприяють активному засвоєнню наявних знань і стимулюють дітей до засвоєння нових умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності [6].

Основний шкільний вік (10–14 років). У цьому віці формуються ціннісні орієнтації особистості, первинна формула «хочу–можу–треба», мотивація на самопізнання, установка на власну активність у професійному самовизначенні та оволодінні професійною діяльністю; профконсультаційний інтерес до професій, уміння самооцінювання, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості; здійснюються консультавання щодо вибору профілю подальшої освіти, форм трудової підготовки.

З метою визначення спрямування здібностей та інтересів проводиться діагностика вихованців. Важливою формою профорієнтаційної роботи є професіографічні екскурсії вихованців на виробництва, під час яких вони не лише спостерігають за трудовим процесом, а й вивчають основне значення професійної діяльності. Завдання таких екскурсій полягає в тому, щоб ознайомити дітей із сучасною технікою і технологією виробництва, організацією праці, принципами дії машин, застосуванням і використанням у технології виробництва знань про різні природні закономірності, а також навчити їх самостійно аналізувати сутність професій.

Під час професіографічної екскурсії вихованці виявляють невідомі їм раніше особливості професії, її вимоги до людини, різні можливості людей у задоволенні цих вимог. Розкриття психологічної структури професії викликає потребу спробувати себе в цій діяльності та проаналізувати свої можливості, створює сприятливу основу для аналізу тієї професії, про яку йдеться під час екскурсії, та інших.

Екскурсія має відігравати особливу роль у системі підготовки молоді до свідомого вибору професії, оскільки дає можливість протягом короткого часу завдяки безпосередньому спостереженню, що супроводжується необхідним поясненням, ознайомити дітей з основним змістом конкретної професійної діяльності. Вона допомагає їм сформувати вміння самостійно аналізувати професії та порівнювати свої особисті якості з вимогами певної спеціальності до психологічної сфери особистості. Завдання і функції професіографічної екскурсії засвідчують, що вона є органічною складовою всієї профінформаційної системи.

Під час професіографічної екскурсії особлива увага надається психофізіологічній характеристиці професійної діяльності, а не вивченню особистості під час праці. Тож надзвичайно важливим є розуміння вимог професії до психофізіологічних властивостей і якостей особистості.

Перед проведенням такої екскурсії, як і перед іншими формами профорієнтаційної роботи, варто навчити дітей та учнівську молодь самостійно аналізувати професію. Особливу роль при цьому відіграє пошуковий метод здобуття інформації, створення проблемної установки протягом підготовки до екскурсії. У цьому разі діти отримають від екскурсовода не готову, вичерпну інформацію про професію, а матеріал, призначений для професіографічного аналізу. Опановуючи цей матеріал, вони розвивають уміння самостійно аналізувати професійну діяльність.

Проаналізована учнями професіографічна інформація є основою знань про структурні особливості професій. Ці знання використовуються підлітками в подальшому житті, викликають інтерес і допомагають знайти правильні відповіді на запитання щодо майбутнього професійного самовизначення. Сформовані при цьому вміння у сфері професіографічного аналізу трудової діяльності

спонукають дітей до серйозних міркувань щодо вибору професії та сприяють формуванню установки на самоконсультацію, самостійне прийняття рішення та самоперевірку його обґрунтованості. Як результат, сформоване ставлення до себе, суспільства і професійної діяльності, орієнтація на вибір профілю навчання в старшій школі, що дає можливість продовжувати навчання в Центрі професійної освіти та Ліцеї технологічного профілю, об'єднаних у Діловий центр «Успіх».

Діловий центр «Успіх» – Центр професійної освіти, Ліцей технологічного профілю

Старший шкільний вік (14–16 років). Проводяться заходи щодо інформування про зміст і перспективи сучасних професій та вимог до особи, яка бажає їх набути, можливості професійно-кваліфікаційного зростання, формування професійних інтересів. Здійснюється профдіагностичне тестування особи, спрямоване на визначення конкретних професій, найпридатніших для оволодіння нею.

На цьому етапі найдієвішою формою профорієнтаційної роботи є профорієнтаційні тренінги, що сприяють демонстрації психологічних якостей або навичок особистості, виявленню та розвитку її професійних нахилів. Вони допомагають сформувати в особистості навички самопізнання для визначення індивідуальних психологічних складових професійного вибору. На профорієнтаційних тренінгах навчають самоаналізу, формують уміння приймати рішення. Тренінги проходять в ігровій формі, у вигляді діалогів, дискусій, спостереження за поведінкою інших учасників групи. Результатом є сформованість розуміння значущості вибору професії, певної професійної спрямованості (професійних намірів, планів оволодіння професією, професійної перспективи), готовності до зміни професійної спрямованості та переорієнтації на суміжні професії, інші види діяльності відповідно до індивідуальних особливостей учнів [6].

Старший шкільний вік (16–18 років). Здійснюється формування знань, умінь і навичок у визначеній сфері трудової діяльності. На цьому етапі для старшокласників проводяться заходи, покликані сприяти процесу пристосування учнів до психологічних та організаційно-технічних особливостей професійної діяльності на виробництві, успішному професійному становленню працівника. Створюються умови для випробування своїх здібностей у різних видах трудової діяльності; консультування щодо вибору професії та навчального закладу.

Проводиться профдіагностика для визначення цілей навчання за обраною професією (первинне анкетування) та вивчення природних здібностей і задатків підлітків (як обрана професія відповідає природнім схильностям); визначення психологічної готовності до подальшого навчання у ВНЗ та намір працевлаштування за отриманою професією.

На цьому етапі ефективною формою профконсультації є конкурси професійної майстерності.

Домінуюча діяльність старшокласників під час проведення конкурсів – творчий пошук розв'язання питань професійного самовизначення. Навчити молодь творчо вирішувати актуальні проблеми, відчути від цього задоволення – найважливіші виховні завдання цієї форми профорієнтаційної роботи. Різноманітність конкурсних завдань дає можливість старшокласникам оволодівати методиками самопізнання, самооцінювання, розвивати індивідуальні професійно важливі якості, забезпечує створення умов для випробування своїх здібностей у різних видах трудової діяльності, усвідомлення життєвих цілей та цінностей, внутрішнього світу, здатності до саморозкриття, формування лідерських якостей.

У профконсультаційній практиці доцільно організувати конкурси професійної майстерності з:

- перукарського мистецтва – «Осінь скюта»;
- кулінарного – «Смакові перегони»;
- уміння володіти комп'ютерними технологіями – «Турнір інтелектуалів»;
- водіння та ремонту автомобіля – «Станція технічного обслуговування».

З метою розвитку та підтримки обдарованої та творчої учнівської молоді, здобуття ними практичних навичок та задоволення потреб у професійному самовизначенні, творчій самореалізації, щороку в Центрі професійної освіти проводиться конкурс фахової майстерності «Кращий за професію».

Отже, професійна орієнтація як система заходів підтримки особистості в ситуації професійного вибору й зростання покликана створити профорієнтаційне середовище для самостійного узгодження особистістю динамічних суперечностей між вимогами професії та досягнутим рівнем розвитку (професійним та особистісним) у межах бажаного або вже обраного виду праці.

Успішний випускник Броварського навчально-виховного об'єднання, завдяки багатій інформаційній базі й осмисленню цієї інформації, самостійно може здійснити усвідомлений власний вибір свого майбуття. Адже життєвий успіх значною мірою залежить від професійно-трудової компетентності випускника, професійного самовизначення, компетентного, відповідального вибору професії.

Література

1. Хромова О.Л. Обґрунтування системного підходу в дослідженні роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників / О.Л. Хромова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – Вип. 16, кн. 3. – С. 304–311.
2. Мельник О.В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання: Наук.-метод. посіб. для педагогічних працівників, практичних психологів, соціальних педагогів / О.В. Мельник – К.: Мегапринт, 2008. – 76 с.
3. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – 488 с.
4. Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика професійної роботи: курс лекцій [навч. посіб. для студент. ВНЗ] / М.С. Янцур. – К.: Слово, 2012. – 464 с.
5. Федоришин Б.О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Федоришин Борис Олександрович; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1996. – 383 с.
6. Побірченко Н.А. Інтегроване пізнання професійної орієнтації освіти у школі / Н.А. Побірченко, В.В. Пашков, В.Я. Ястребова [та ін.]. – Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. – 240 с.

Анотації

Світлана КИСІЛЬ

Професійна орієнтація: сутність, зміст, принципи вікової диференціації

У статті неперервна професійна орієнтація розглядається як система підготовки дітей та учнівської молоді до професійної діяльності. Охарактеризовано основні елементи системи профорієнтаційної роботи з дітьми та учнями, форми професійної орієнтації під час навчально-виховного процесу в Броварському навчально-виховному об'єднанні.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійна інформація, професійна консультація, професійний добір, форми професійної орієнтації.

Светлана КИСЕЛЬ

Профессиональная ориентация: сущность, содержание, принципы возрастной дифференциации

В статье непрерывная профессиональная ориентация рассматривается как система подготовки детей и ученической молодежи к профессиональной деятельности. Дана характеристика основным элементам системы профориентационной работы с детьми и учащимися, формам профессиональной ориентации во время учебно-воспитательного процесса в Броварском учебно-воспитательном объединении.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональная информация, профессиональная консультация, профессиональный отбор, формы профессиональной ориентации.

Svitlana KYSIL

Occupational guidance: essence, maintenance, principles of age-related differentiation

In this article continuous occupational guidance considered to be the system of children and youth training for professional activity. Characterized the main elements of the career guidance work with children and students, forms of vocational guidance in the educational process in Brovary educational association

Keywords: occupational guidance, professional information, professional advice, professional selection, forms of occupational guidance.